

UNIWERSYTET RZESZOWSKI
KOLEGIUM NAUK SPOŁECZNYCH
INSTYTUT EKONOMII I FINANSÓW

mgr Rafał Pitera

***Oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych na rozwój
społeczno-ekonomiczny województwa podkarpackiego***

Streszczenie pracy doktorskiej
w języku polskim

Praca napisana pod kierunkiem naukowym

Prof. dra hab. Jerzego Kitowskiego

Promotor pomocniczy

Dr inż. Paulina Filip

Rzeszów 2022

Specjalne strefy ekonomiczne (SSE) zaliczane są do szerokiego grona stref uprzywilejowanych. Dynamiczny rozwój takich obszarów nastąpił na przełomie XX i XXI wieku i przyczynił się do wzrostu przepływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, transferu kapitału oraz przyspieszenia procesu globalizacji. Pod koniec lat 90 XX wieku było niespełna tysiąc tak zwanych stref uprzywilejowanych, by już 10 lat później ich liczba przekroczyła 3 tysiące. Szybki rozwój obszarów uprzywilejowanych, w tym przede wszystkim specjalnych stref ekonomicznych jest dowodem ich dużego znaczenia w rozwoju lokalnym i regionalnym, poprzez wzrost konkurencyjności regionów, zmniejszenia skali bezrobocia, wzrost innowacyjności oraz napływ nowych technologii. Istnienie specjalnych stref ekonomicznych wzmacnia kooperację podmiotów gospodarczych, a także wpływa na poprawę życia społeczności lokalnej oraz zmniejsza bariery rozwoju regionów słabiej rozwiniętych.

Specjalne strefy ekonomiczne powstały w Polsce w latach pięćdziesiątych dwudziestego wieku. Wprowadzona w 1994 roku ustawa stanowiła podstawę prawną umożliwiającą powoływanie takich obszarów do działania. Najstarsza SSE powstała w roku 1995 na terenie Mielca w województwie podkarpackim. Jej ustanowienie dało początek do tworzenia kolejnych stref w tym zakresie. Aktualnie w Polsce funkcjonuje 14 SSE, a ich znaczący rozwój nastąpił dopiero po 2000 roku.

W rozprawie doktorskiej podjęta została próba oceny oddziaływania specjalnych stref ekonomicznych zlokalizowanych na terenie województwa podkarpackiego na rozwój społeczno-ekonomiczny regionu. Badaniami objęto dwie strefy: SSE Euro-Park Mielec oraz SSE Wisłosan Tarnobrzeg.

Przedmiotem badania jest ocena funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych w ujęciu uzyskanych wyników ekonomicznych oraz także efektów społecznych dla regionów, w których zostały zlokalizowane. Wybór obu stref podyktowany został między innymi faktem, iż na terenie województwa podkarpackiego to właśnie strefy mielecka i tarnobrzeska po wejściu w życie ustawy o wspieraniu nowych inwestycji zarządzają wszystkimi podstrefami. Ponadto przed wejściem ww. ustawy obszary należące do strefy mieleckiej oraz tarnobrzeskiej stanowiły ponad 90% obszarów SSE na Podkarpaciu (kilka podstref zarządzanych było przez krakowską strefę ekonomiczną).

W rozprawie uwzględniono dwa aspekty badań: zarówno teoretyczno-poznawczy, jak również empiryczny. Obie płaszczyzny badawcze są ze sobą integralnie powiązane.

Celem głównym rozprawy była kompleksowa ocena wpływu działalności specjalnych stref ekonomicznych na rozwój społeczno-ekonomiczny województwa podkarpackiego. Dla pełnego zrealizowania założonego programu badań niezbędne było dokonanie weryfikacji następujących celów pomocniczych:

1. Ocena efektywności ekonomicznej przedsiębiorstw działających w specjalnych strefach ekonomicznych w województwie podkarpackim.
2. Dokonanie analizy korzyści oraz ponoszonych nakładów związanych z utworzeniem strefy w skali kraju, jak i regionu.
3. Przeprowadzenie oceny wpływu kryzysu gospodarczego na wyniki finansowe przedsiębiorstw strefowych oraz skutki dla budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego.
4. Ocena roli specjalnych stref ekonomicznych w transferze bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski.
5. Udzielenie odpowiedzi w jakim stopniu specjalne strefy ekonomiczne przyczyniły się do utworzenia nowych innowacyjnych przedsięwzięć dla regionu.
6. Podjęcie próby zidentyfikowania wpływu specjalnych stref ekonomicznych na lokalne rynki pracy oraz regionalny rynek pracy.

Dla osiągnięcia wiarygodnych wyników badań dla tak postawionych celów, w rozprawie doktorskiej niezbędne było sformułowanie hipotezy badawczej oraz hipotez cząstkowych, które stanowiły wsparcie merytoryczne w uzyskaniu zamierzonych efektów poznawczo-aplikacyjnych. Hipoteza główna pracy twierdzi, iż: specjalne strefy ekonomiczne korzystnie wpływają na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów, na terenie których zostały zlokalizowane. Oddziaływanie to ma charakter społeczno-ekonomiczny. W toku dokonanych badań podjęto także próbę zweryfikowania następujących hipotez pomocniczych:

1. Specjalne strefy ekonomiczne są głównym podmiotem tworzącym nowe miejsca pracy na terenach, w których zostały utworzone.
2. Specjalne strefy ekonomiczne zapewniają zwiększenie dochodów budżetów jednostek samorządu terytorialnego.
3. Efektywność finansowa specjalnych stref ekonomicznych jest uzależniona od sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstw w nich działających.

Główne źródła danych, które poddane zostały analizie stanowiły następujące zasoby: dane pochodzące ze sprawozdań finansowych przedsiębiorstw działających w SSE, dane statystyczne, informacje publikowane przez Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Rozwoju, a także Urząd Ochrony Klientów i Konsumentów. Wykorzystane zostały ponadto dane udostępnione przez zarządców SSE: Euro-Park Mielec oraz SSE Euro-Park Wisłosan Tarnobrzeg, raporty instytucji publicznych (m.in. Najwyższej Izby Kontroli i Głównego Urzędu Statystycznego), badano strony internetowe i periodyki. Zakres czasowy badania dotyczył głównie lat 2006-2019. Projektowane badanie skoncentrowało się na oddziaływaniu specjalnych stref ekonomicznych na poziomie regionu, powiatu oraz gminy.

Praca została zrealizowana w oparciu o metody i techniki badawcze powszechnie wykorzystywane w naukach społeczno-ekonomicznych, przede wszystkim:

- analiza danych zastanych;
- krytyczny przegląd literatury przedmiotu;
- metody badawcze (statystyka opisowa, analiza porównawcza, syntetyczne modele oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, metody scoringowe, model enklaw P. Warra).

Układ pracy podporządkowany został przedstawionym wcześniej celom i hipotezom badawczym pracy. Zakres rzeczowy dysertacji ujęty został w sześciu rozdziałach podzielonych na kilkanaście podrozdziałów poprzedzonych wstępem. Część końcową stanowi zakończenie, w której dokonano podsumowania otrzymanych wyników badań.

W rozdziale pierwszym przedstawione zostały najważniejsze aspekty związane z zaangażowaniem Państwa w procesy tworzące specjalne strefy ekonomiczne poprzez stosowanie narzędzi ulg i preferencji dla inwestorów. Następnie scharakteryzowano najważniejsze akty prawne regulujące powstawanie i działalność specjalnych stref ekonomicznych w Polsce. Przedstawione zostały podstawowe informacje związane z umiejscowieniem SSE, liczbą przedsiębiorstw w nich działających oraz poziomem rozwoju poszczególnych obszarów objawiający się stopniem zagospodarowania terenów inwestycyjnych. Rozdział drugi to opis zastosowanych narzędzi badawczych do realizacji celów i zadań. W części tej przedstawiono wykorzystane metody statystyczne, ale również zastosowane kryteria doboru przedsiębiorstw do badania. W rozdziale trzecim zawarto analizę uzyskanych korzyści, które wiążą się z działalnością specjalnych stref ekonomicznych dla województwa podkarpackiego. Ocenione zostały wpływy podatkowe na szczeblu krajowym,

regionalnym, powiatowym oraz gminnym. Zaprezentowano dodatkowe korzyści jakie są związane z obecnością obszarów typu SSE na danym terenie dla społeczności lokalnej. Rozdział kończy przedstawienie najważniejszych działań w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu, jakie są podejmowane przez zarządców stref. W rozdziale czwartym ukazane zostały koszty jakie wiążą się z funkcjonowaniem specjalnych stref ekonomicznych. Przedstawiono najważniejsze nakłady ponoszone przez Państwo oraz samorządy lokalne w związku ze stosowaniem różnego rodzaju ulg i zwolnień. Charakterystyce poddane zostały również społeczne koszty jakie wiążą się z funkcjonowaniem specjalnych stref ekonomicznych na danym terenie. W końcowej części dokonano próby odpowiedzi na pytanie jakie są główne bariery w dalszym rozwoju stref. Piąty rozdział zawiera ocenę efektywności finansowej spółek zarządzających specjalnymi strefami ekonomicznymi, a także diagnozę efektywności kondycji finansowej wybranych przedsiębiorstw działających na terenach specjalnych stref ekonomicznych w województwie podkarpackim. W tej części poruszone zostały także aspekty związane z kryzysem gospodarczym z 2008 roku i jego wpływu na rozwój SSE. Ocenę efektywności SSE Euro-Park Mielec oraz SSE Euro-Park Wisłosan Tarnobrzeg na płaszczyźnie województwa, powiatu oraz gminy przedstawiono w rozdziale szóstym. W rozdziale tym dokonano także oceny efektywności specjalnych stref ekonomicznych, poprzez bilans korzyści i kosztów z nimi związanych. Wskazano również na możliwe kierunki rozwoju podkarpackich specjalnych stref ekonomicznych.

Zakończenie rozprawy stanowi syntetyczną ocenę funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych. Odnosi się ona do postawionych celów oraz określenia prawdziwości postawionych hipotez badawczych. Dysertacja wpisuje się w lukę wiedzy związaną z próbą oceny efektywności specjalnych stref ekonomicznych w Polsce oraz ich znaczenia w rozwoju ekonomicznym i społecznym. Dokonane w pracy analizy pozwoliły na pozytywne zweryfikowanie głównej hipotezy. W przypadku województwa podkarpackiego działalność specjalnych stref ekonomicznych przynosi znaczące korzyści dla regionu. Poprzez szereg analiz udowodniono, iż specjalne strefy ekonomiczne mają duże znaczenie dla społeczności lokalnej podnosząc ich standard życia, wpływają na rozwój infrastruktury drogowej, a także są jednym z ważniejszych podmiotów tworzących miejsca zatrudnienia, czy oddziałujących na wzrost przedsiębiorczości lokalnej. Dokonany bilans korzyści i kosztów pozwolił również na uzyskanie wyników pozwalających stwierdzić, iż działalność specjalnych stref ekonomicznych mimo związanych z nimi nakładami w postaci ulg i zwolnień, przynosi więcej korzyści.

Pierwsza hipoteza pomocnicza została zweryfikowana pozytywnie. Specjalne strefy ekonomiczne na terenie województwa podkarpackiego są podmiotem, który odgrywa bardzo ważną rolę w tworzeniu miejsc pracy. Przeprowadzone badanie w tym zakresie wykazało ogromne oddziaływanie przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenach strefowych między innymi na poziom zatrudnienia w powiatach i gminach gdzie działają podstrefy. Ponadto ich działalność wpływa na zmniejszenie stopy bezrobocia. Specjalne strefy ekonomiczne są również impulsem do tworzenia nowych miejsc pracy poza nimi. Stwierdzono również wpływ zatrudnienia w SSE na poziom wynagrodzeń w danym regionie.

Hipoteza zakładająca, że specjalne strefy ekonomiczne zapewniają zwiększenie dochodów budżetów jednostek samorządu terytorialnego, została zweryfikowana pozytywnie. Specjalne strefy ekonomiczne poprzez swoją działalność generują dochody budżetowe do jednostek samorządu terytorialnego. W wielu JST dochody te stanowią istotną pozycję i poprawiają sytuację finansową jednostki budżetowej.

Trzecia hipoteza pomocnicza również została zweryfikowana pozytywnie. Na tej podstawie można wnioskować, że sytuacja finansowa spółek zarządzających specjalnymi strefami ekonomicznymi jest uzależniona od sytuacji finansowej przedsiębiorstw, które w tych strefach działają. W okresie kryzysu gospodarczego, czy gorszej koniunktury, gdzie część przedsiębiorstw notuje gorsze wyniki finansowe, również zarządzający strefami charakteryzują się słabszą sytuacją finansową. Ma to ścisły i bezpośredni wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy regionu, w którym działają.

Jako kluczowe wnioski z zaprezentowanych badań można wskazać, iż wpływ kryzysu z 2008 roku odcisnął swoje piętno głównie w negatywnym wpływie na miejsca pracy oraz liczbę wydanych zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej w strefie. Kryzys uwidocznił się też w negatywnym oddziaływaniu na wynikach finansowych niemal połowy analizowanych przedsiębiorstw strefowych. Oceniając rolę specjalnych stref ekonomicznych w transferze Bezpośrednich Inwestycji Zagranicznych do Polski należy stwierdzić, iż w dalszym ciągu ponad połowa zainwestowanego kapitału to krajowe przedsięwzięcia. W tym zakresie jest miejsce na poprawę efektywności specjalnych stref ekonomicznych poprzez transfer kapitału z zagranicy.

Biorąc pod uwagę specjalne strefy ekonomiczne w tworzeniu nowych innowacyjnych przedsięwzięć w regionie występuję on przede wszystkim w klastrze Doliny Lotniczej w strefie mieleckiej. Sektor lotnictwa jest w tym obszarze na wysokim poziomie. Niestety

przedsiębiorstwa z pozostałych branż zdecydowanie rzadziej tworzą innowacyjne projekty. W strefie tarnobrzeskiej z kolei branża *automotive* jest najbardziej aktywna w kreacji przedsięwzięć o charakterze innowacyjnym. Pozostałe branże w mniejszym stopniu kreują nowe innowacyjne przedsięwzięcia. Podobnie zatem, jak przy transferze Bezpośrednich Inwestycji Zagranicznych, jest to obszar do zwiększenia jego efektywności w przyciąganiu nowych inwestorów.

Pozytywne wnioski płyną natomiast z wielowątkowej-analazy wpływu specjalnych stref ekonomicznych na lokalne rynki pracy i regionalny rynek pracy. Odnosząc poziom bezrobocia do terenów, na których zlokalizowane zostały poszczególne podstrefy można zauważyć tendencję spadkową stopy bezrobocia. W 2019 roku stopa bezrobocia w województwie podkarpackim wyniosła 7,9%. Stopa ta byłaby wyższa o 0,7 p. p. gdyby nie nowe miejsca pracy wygenerowane przez przedsiębiorstwa działające w specjalnych strefach ekonomicznych. Odejmując dodatkowo 30% utrzymanych miejsc pracy, wówczas stopa bezrobocia wzrasta do poziomu 9,2% (wzrost o 1,3 p. p.). Wzrasta ponadto poziom przedsiębiorczości wśród mieszkańców, którzy często decydują się na rozpoczęcie działalności gospodarczej polegającej na świadczeniu usług przedsiębiorstwom strefowym. W ujęciu regionalnym zaobserwowano także wzrost dochodów ludności, który również pośrednio jest efektem obecności SSE na danym terenie. Specjalne strefy ekonomiczne każdorocznie tworzą kilkadziesiąt nowych miejsc pracy. Dynamika miejsc pracy na terenach stref mieleckiej oraz tarnobrzeskiej jest dodatnia. Ponadto obszary typu SSE przyczyniają się do tworzenia nowych miejsc pracy poza ich obszarami. Z przeprowadzonych analiz wynika, iż każde dwa miejsca w strefie tworzą jedno nowe miejsce pracy poza nią. Warty podkreślenia jest również fakt, iż przedsiębiorstwa, które postanowiły rozpocząć działalność na terenach SSE w wielu przypadkach są jednymi z największych pracodawców w regionie, w którym działają.

Zatrudnienie w dwóch podkarpackich strefach ekonomicznych, według stanu na koniec 2019 r., znalazło 65 363 osób, w tym w strefie Euro-Park Mielec 39 157, a w strefie Wisłosan Tarnobrzeg 26 206 osób. Udział mieleckiej strefy w wielkości zatrudnienia we wszystkich strefach wyniósł 10,09%, natomiast strefy Wisłosan Tarnobrzeg odpowiednio 6,75%. W strefie mieleckiej do końca 2019 roku utworzono 22 763 nowych miejsc pracy, przy utrzymaniu 16 394 etatów, natomiast w strefie tarnobrzeskiej utworzono 19 192 miejsc pracy i utrzymano 7 014 stanowisk.

Stopień zagospodarowania strefy mieleckiej na koniec 2019 roku wynosił 80,46%, a dla strefy tarnobrzeskiej 78,10%. Obie strefy mają wyższy poziom zagospodarowania niż wskaźnik

dla 14 SSE w Polsce (64,75%). Poniesione nakłady inwestycyjne (narastająco) na koniec 2019 roku w strefie mieleckiej wyniosły 11 069,14 mln złotych, a w strefie tarnobrzeskiej 7 839,52 mln złotych. Udział obu stref w nakładach inwestycyjnych wszystkich SSE stanowił 14,33% - odpowiednio: 8,39% strefy mieleckiej i 5,94% strefy tarnobrzeskiej.

Łączne korzyści finansowe dla województwa podkarpackiego wygenerowane przez obie strefy na koniec 2019 roku wyniosły 16 888 mln zł. W przypadku wszystkich 14 SSE w Polsce ich działalność wygeneruje korzyści finansowe ogółem 127 601 mln zł dla całego kraju. Szacowane korzyści na rok zakończenia działalności stref (2026 r.), wyniosą dla województwa podkarpackiego odpowiednio 16 727 mln zł. Natomiast wszystkie SSE wygenerują korzyści wartości 390 291 mln zł. Działalność specjalnych stref ekonomicznych wiąże się także z ponoszonymi nakładami. Koszty działania strefy mieleckiej i tarnobrzeskiej do końca 2019 roku wyniosły 1 775,01 mln zł. Wszystkie 14 SSE na koniec 2019 roku poniosły koszty w kwocie 8 534,11 mln zł. Szacowane koszty do końca 2026 roku, wyniosą 2 662,515 mln zł dla stref podkarpackich oraz 12 801,17 mln zł dla 14 specjalnych stref ekonomicznych.

Badane dwie strefy ze swej działalności na terenie województwa podkarpackiego na koniec 2019 roku osiągnęły nadwyżkę korzyści finansowych nad poniesionymi kosztami w kwocie 15 113 mln, co oznacza, że działalność specjalnych stref ekonomicznych przynosi wymierne korzyści w sferze gospodarczej. W przypadku szacowanego bilansu korzyści i kosztów na koniec 2026 roku, obie badane strefy powinny wygenerować dodatnią różnicę w kwocie 119 067 mln zł. Podobna sytuacja występuje w przypadku 14 specjalnych stref ekonomicznych w Polsce. Ich działalność na koniec 2019 roku przyniosła dodatnią różnicę w kwocie 119 067 mln zł, natomiast na koniec roku 2026 nadwyżkę korzyści finansowych 14 SSE w Polsce szacuje się na 377 490 mln zł.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż działalność specjalnych stref ekonomicznych nie tylko korzystnie wpływa na gospodarczą sferę obszarów, na których zostały zlokalizowane. Obecność stref ma także wpływ na sferę społeczną. Mimo niektórych negatywnych bodźców, jak na przykład uciążliwość dla środowiska, to w większości przypadków specjalne strefy ekonomiczne pozwalają społeczności lokalnej na łatwiejszy dostęp do różnego rodzaju usług. Na terenach gdzie zlokalizowane zostały SSE można zaobserwować wzrost nowych firm otwieranych poza obszarem strefy, lepsze połączenia komunikacyjne, czy większą liczbę inwestycji w infrastrukturę drogową i techniczną (np. oczyszczalnie ścieków, ciepłownie), które służą nie tylko przedsiębiorcom strefowym, ale też społeczności lokalnej.

Specjalne strefy ekonomiczne mają również pozytywny wpływ na dochody do budżetu Państwa oraz budżety samorządów terytorialnych. Mimo stosowanych zwolnień w podatku dochodowym (PIT i CIT) oraz podatku od nieruchomości, obecność specjalnych stref ekonomicznych pozwala na zwiększenie wpływów do budżetu Państwa oraz budżetów jednostek samorządowych. Dodatkową korzyścią z obecności SSE są wpływy do Narodowego Funduszu Zdrowia z tytułu składki zdrowotnej, czy oszczędności w związku z wypłacaniem mniejszych zasiłków dla osób pozostających bez pracy.

Wpływy jakie należy odnotować to przede wszystkim wpływy z tytułu podatku VAT, które na koniec 2012 roku ze strefy mieleckiej oraz tarnobrzeskiej wyniosły 8 984 mln zł. Prognozowane wpływy z VAT na koniec 2026 roku mają wynieść łącznie 38 347 mln zł. Do końca 2012 roku wpływy z tytułu podatku od nieruchomości odprowadzone przez przedsiębiorstwa strefowe wyniosły 1 359 mln zł (SSE Mielec i SSE Tarnobrzeg). Na koniec 2026 roku budżety gmin z tytułu wpływów z podatków od nieruchomości zostaną zasilone kwotą 22,208 mln zł. Z samej tylko strefy mieleckiej gminy uzyskają kwotę 1,857 mln zł. Natomiast strefa tarnobrzeska wygeneruje wpływy o wartości 2,357 mln zł.

Łączne wpływy do budżetów gmin z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych odprowadzone przez przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenach strefy Euro-Park Mielec wyniosły 145,34 mln zł za okres 2006-2019. Natomiast ze strefy Euro-Park Wisłosan Tarnobrzeg w analogicznym okresie odprowadzono do budżetów gmin 24,61 mln zł. Budżety powiatów zasilone zostały odpowiednio kwotą 30,32 mln zł (spółki z SSE Mielec) oraz 5,14 mln zł (spółki z SSE Tarnobrzeg). Budżety województw z kolei zostały zasilone kwotami 319,48 mln zł (przedsiębiorstwa ze strefy mieleckiej) oraz 54,11 mln zł (przedsiębiorstwa działające na terenie strefy Wisłosan Tarnobrzeg). Ze strefy mieleckiej i tarnobrzeskiej wpływy z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych do budżetu Państwa wyniosły do końca 2012 roku 379 mln zł, zaś prognozowane wpływy na koniec 2026 roku to 1 014 mln zł. Do budżetów gmin obie strefy wygenerowały 366 mln zł (na koniec 2012 roku), a do końca 2026 roku wygenerują kwotę 978 mln zł (prognoza Ministerstwa Finansów). Bilans ponoszonych nakładów w odniesieniu do osiągniętych korzyści jest zdecydowanie dodatni i świadczy o korzystnym wpływie SSE.

Jako kluczowe wnioski z zaprezentowanych badań można wskazać, iż mimo wielu ograniczeń, to specjalne strefy ekonomiczne wciąż są jednym z najefektywniejszych narzędzi Państwa w przyciąganiu inwestycji na dany obszar. Stosowanie preferencyjnych warunków, mimo wiążących się z tym pewnych kosztów, w ocenie całościowej przyczynia się do

efektywnego rozwoju obszaru na terenie, w którym zostały umiejscowione. Pewnego rodzaju potwierdzeniem jest fakt wejścia w życie 10 maja 2018 roku ustawy o wspieraniu nowych inwestycji, która czyni obszar całego kraju jedną wielką strefą ekonomiczną. Specjalne strefy ekonomiczne są efektywnym narzędziem w rozwoju regionów słabiej rozwiniętych, a stosowane ulgi w dalszym ciągu są atrakcyjne dla potencjalnych inwestorów. Koszty związane ze stosowaniem preferencji i ulg są zdecydowanie mniejsze niż osiągnięte dzięki temu korzyści.